

СЕМАНТЫКА ЭТЫКЕТНЫХ АДЗІНАК СА ЗНАЧЭННЕМ ВІТАННЯ Ў БЕЛАРУСКАЙ І НЯМЕЦКАЙ МОВАХ (на матэрыяле арыгінала і перакладу “Палескай хронікі” Івана Мележа)

Старасціна Г. М. (Установа адукацыі «Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова»,
кафедра замежных моў)

Анатацыя. У артыкуле аналізуюцца чатыры тыпы этыкетных адзінак са значэннем вітання з “Палескай хронікі” Івана Мележа і яе перакладу на нямецкую мову: вітанні з часовай семантыкай, вітанні з пажаданнем здароўя, вітанні пры ўваходзе ў хату і працоўныя вітанні.

Этыкетныя адзінкі са значэннем вітання ўжываюцца пры сустрэчы і рэпрэзентуюць пачатковы момант зносін. Паводле вераванняў славян, сустрэча як праява лёсу магла мець як станоўчыя, так і адмоўныя вынікі, таму ў беларусаў існавала вялікая колькасць прыкмет, звязаных з ёю. Вызначаліся адметнасцю вітанні са сваякамі і чужымі, знаёмымі і незнаёмымі. Пэўныя вітанні дастасоўваліся да канкрэтнага віду працоўнай дзейнасці. Іншы набор этыкетных формул існаваў для вуліцы, дзе найбольш выразна выяўляліся прыкметы ўзросту і полу.

Вітанні шырока выкарыстоўваюцца Іванам Мележам у “Палескай хроніцы” ў маўленні персанажаў твора з мэтай іх характарыстыкі, служаць для стварэння нацыянальнага каларыту і выражаюць “выдатныя рысы характару народа – яго бытавыя нормы ветлівасці і прыязных узаемаадносін, закладзеную ў самой яго прыродзе дабрыню” [1, с. 14].

Паводле семантыкі можна вылучыць некалькі тыпаў этыкетных адзінак са значэннем вітання.

I тып. Вітанні з часовай семантыкай. Такія этыкетныя адзінкі існуюць амаль ва ўсіх мовах свету і адзначаюць час сустрэчы.

У “Палескай хроніцы” І. Мележа знаходзім наступны прыклад: *З падрыхтаванымі загадзя асцярогай і важнасцю, якія здаваліся чамусьці абавязковымі, сказаў не надта прыязна: – Добры дзень!* [4, с. 66]. // *Da er sich vorgenommen hatte, zurückhaltend zu bleiben, sagte er nicht sehr entgegenkommend: “Guten Tag!”* [5, с. 62]. У нямецкай мове існуе поўны эквівалент беларускамоўнага вітання *guten Tag* (“добры дзень”). Гэта ўніверсальная форма прывітання, якая ўжываецца як у афіцыйных, так і неафіцыйных абставінах і мае шэраг скарачаных форм: *Tag, n’ Tag*. У некаторых выпадках этыкетная формула *guten Tag* дапаўняецца прыметнікам *schön: (einen) schönen guten Tag; schön’ guten Tag*.

У залежнасці ад часу дня вітаюцца па-рознаму. Так, самым распаўсюджаным вітаннем увечары з’яўляецца зварот *добры вечар*, напрыклад: – *I tabe, Васіль, добры вечар!* – *дадаў ён такім тонам, нібы толькі ўчора бачыліся* [2, с. 127]. // *“Guten Abend, Wassil!” fügte er in einem Ton hinzu, als hätten sie sich gestern erst gesehen* [3, с. 163]. У нямецкай мове названы беларускамоўны зварот таксама мае поўны эквівалент *guten Abend* (“добры вечар”).

Вітаннем *добры дзень* і *добры вечар* не ўласціва адметная нацыянальная вобразнасць, таму іх перадача на нямецкую мову не выклікае цяжкасцей: у перакладзе адлюстроўваецца семантыка, лексічны склад і граматычная будова беларускамоўных зваротаў.

II тып. Вітанні з пажаданнем здароўя. Пажаданне здароўя пры сустрэчы з’яўляецца ў беларусаў своеасаблівай формай вітання, што адлюстроўваецца ў наступных канструкцыях: *будзь здароў, здароў быў, бывай здароў*.

Разгледзім прыклад з рамана Івана Мележа: – *А, Чарнушка! Здароў быў!* – *радасна, як добрага знаёмага, прывітаў ён* [2, с. 281]. // *“Ach, Tscharnuschka! Sei mir gegrüßt!” empfand Nochim ihn wie einen guten, alten Bekannten* [3, с. 369]. Этыкетная адзінка са значэннем вітання *здароў быў* мае адметную нацыянальна-культурную семантыку. Пры перакладзе спецыфіка звароту не захоўваецца і выраз перадаецца як *sei mir ge-*

grüßt ('вітаю'). У дадзеным выпадку назіраецца частковая страта семантычнай інфармацыі і несупадзенне маўленчых адзінак абедзвюх моў паводле лексіка-граматычнай структуры.

III тып. Вітанні пры ўваходзе ў хату. Канструкцыя такога тыпу ў беларускай мове дазваляюць канкрэтызаваць камунікацыйную сітуацыю (ужываюцца пры ўваходзе ў хату) і маюць дадатковае прырашчэнне ў хату, напрыклад: – *Вечар добры ў хату! Кэб жылося і кэб вялося!* – сказаў ён звонка і цвёрда [2, с. 127]. // *“Guten Abend allerseits im Haus! Hochleben und gedeihen sollt ihr!” rief er laut und vernehmlich* [3, с. 163].

Пры перакладзе на нямецкую мову назіраецца эксплікацыя беларускамоўнага вітання шляхам дабаўлення лексемы *allerseits* ('усім') і ўжывання іншай склонавай формы назоўніка *xata*. Параўн.: бел. *вечар добры ў хату* ('прывітанне пры ўваходзе ў хату') – ням. *guten Abend allerseits im Haus* ('добры вечар усім у хаце'). Вітанні арыгінала і перакладу выражаюць аднолькавае значэнне, аднак часткова адрозніваюцца паводле кампанентнага складу і граматычнай структуры.

Або: – *Памагай бог у хату!* – голасна сказаў Яўхім, зірнуў вясёлымі маслянiстымi вочкамі на Ганну [2, с. 372]. // *“Gottes Segen sei diesem Haus beschieden!” sagte Jauchim lauthals und strahlte Hanna mit seinen öligen Augen an* [3, с. 487]. Кантамінаваная формула маўленчага этыкету з выразнай нацыянальнай спецыфікай *памагай бог у хату*, якая ўтварылася з двюх адзінак – *памагай бог* і *добры дзень у хату*, адначасова выражае як прывітанне, так і пажаданне поспеху гаспадарам. Для перадачы беларускамоўнага выразу на нямецкую мову ўжываецца адзінка з той жа паняццевай асновай *Gottes Segen sei diesem Haus beschieden* ('няхай гэтаму дому будзе падаравана Божае бласлаўленне'), аднак іншай лексіка-граматычнай будовай.

IV тып. Працоўныя вітанні. Для беларусаў характэрна таксама ўжыванне вітанняў з добразычлівым пажаданнем людзям, якія працуюць, бо самую значную частку будняў займала праца. Яе значнасць падкрэслівалася сістэмай працоўных вітанняў, большасць з якіх мела від добразычэнняў (утрымлівала пажаданне Божай дапамогі).

Разгледзім прыклад з “Палескай хронікі”: – *Памагай бог!* – прасінеў, удлучыўшы момант [2, с. 302]. // *“Gott helfe dir”, krächzte er in der kurzen Pause zwischen zwei Schlägen* [3, с. 398]. Параўн.: бел. *памагай бог* ('разм. выказванне пажадання поспеху, удачы ў працы, у якой-н. справе') – ням. *Gott helfe dir* ('памагай табе бог'). Звароты двюх моў маюць аднолькавую семантыку, аднак вітанне ў перакладзе вызначаецца большай колькасцю лексічных кампанентаў (дадаецца займеннік *dir* 'табе').

Такім чынам, для вітання пры сустрэчы на вуліцы, пры ўваходзе ў хату ў беларусаў існуюць устойлівыя кананічныя звароты, большасць з якіх мае адметную нацыянальна-культурную семантыку і характары-зуюцца шматварыянтнасцю ўжывання ў адной і той жа камунікацыйнай сітуацыі. Паколькі формулам маўленчага этыкету ўласцівы нацыянальна-культурныя канатацыі, іх пераклад часта выклікае цяжкасці.

Паміж этыкетнымі маўленчымі адзінкамі са значэннем вітання ў нямецкай і беларускай мовах назіраюцца значныя адрозненні, бо ў формулах маўленчага этыкету найбольш ярка адбываюцца культурныя і гістарычныя асаблівасці народа.

Аднак назіраюцца і ўніверсальныя семантычныя прыкметы. Нямецкамоўныя формулы вітання, як і беларускамоўныя, ўключаюць акрамя семы прывітання, таксама семы пажадання і бласлаўлення. Прывітанне ў абодвух народаў – гэта не толькі даніна ветлівасці, але і падзяка Богу за магчымасць жыць, мець зносіны з людзьмі. Падчас прывітання не толькі жадаюць добра адзін аднаму, але і бласлаўляюць.

Літаратура

1. Грынблат, М. Я. Выслоўі / М. Я. Грынблат // Выслоўі ; рэд. тома А. С. Фядосік. – Мінск, 1979. – С. 5–24.
2. Мележ, І. Збор твораў : у 10 т. / І. Мележ. – Мінск : Маст. літ., 1983. – Т. 5 : Людзі на балоце : Раман з «Палескай хронікі». – 415 с.
3. Melesh, I. Menschen im Sumpf / I. Melesh. – Berlin : Verlag Volk und Welt, 1974. – 519 с.
4. Мележ, І. Збор твораў : у 10 т. / І. Мележ. – Мінск : Маст. літ., 1983. – Т. 7 : Завеі, снежань : Раман з «Палескай хронікі». – 558 с.
5. Melesh, I. Dezember, Stürme / I. Melesh // Sowjetliteratur. – 1981. – № 2. – С. 10–99.